

PREMSA CLANDESTINA A FRANÇA DURANT L'OCUPACIÓ NAZI

JOAN CREXELL I PLAYÀ

L'ocupació nazi de França entre el 1940 i el 1944 va comportar, també, l'aparició de premsa catalana clandestina. Com és de suposar, aquesta premsa s'afegí a la dels francesos i de totes les altres col·lectivitats nacionals d'emigrats i/o exiliats de caràcter democràtic o antinazi en general. En efecte, en una primera aproximació global d'aquests tipus de periòdics, sobre un total de 1.106 títols, n'hi trobem dos de catalans, com també butlletins bascos, espanyols, jueus, armenis, txecoslovacs, polonesos, romanesos, àrabs (d'Algèria i de Tunísia), italians, ucraïnesos, russos i alemanys, alguns dels quals eren destinats a les forces d'ocupació.¹ D'altra banda, pel que fa a la premsa clandestina francesa, és evident que el grup polític que més en va editar fou el Partit Comunista, en la clandestinitat —igual que el PSUC, el PCE...— des del mes de setembre de 1939, quan fou prohibit arran del pacte Molotov-Ribbentrop, és a dir, entre l'antiga Unió Soviètica staliniana i l'Alemanya nazi. El PC era aleshores, a tot arreu de l'Europa continental, un partit fort, estructurat, disciplinat i militant.

La premsa catalana durant 1939-1940

En un altre lloc hem dit que, «si el darrer periòdic català de l'etapa de la Generalitat republicana fou el diari *Treball* del PSUC sortit a Girona el 31 de gener de 1939, el 26 de febrer tornava a sortir a Montpeller com a setmanari».² Aquesta publicació fou la primera de l'exili provocat per la victòria franquista i les conseqüents ocupació i persecució de Catalunya.

1. *Catalogue des Périodiques Clandestins diffusés en France de 1939 à 1945*, Bibliothèque Nationale, París, 1954. Unes posteriors investigacions monogràfiques han incrementat encara més el nombre de publicacions d'aquella època: vegeu, per exemple, François MARCOT, *Les Voix de la Résistance. Tracts et journaux clandestins francs-comtois*, Besançon, Éditions Cêtre, 1989.

2. Joan CREXELL, «Premsa d'exili dels anys més difícils (1939-1947)», *Miscel·lània d'homenatge a Josep Benet*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, «Biblioteca Abat Oliba 100», 1991, p. 601-619. El PCE va trigar més a tenir premsa.

Amb anterioritat, però, ja hem trobat dos butlletins fets per exiliats catalans i catalanistes de la Guerra Civil. El primer, imprès, amb el títol de *La Paix Civile*, era l'òrgan del Comité Espagnol pour la Paix Civile, engegat per gent d'Unió Democràtica de Catalunya en col·laboració amb bascos i espanyols d'igual ideologia i amb l'ajut d'escriptors catòlics francesos: en van sortir vuit números, entre desembre de 1937 i abril-maig de 1939.³ L'altre eren uns fulls d'una cara estampats amb multicopista sempre amb el mateix encapçalament: *Jove Catalunya*. Eren fets per Joan Casanovas, dirigent d'Esquerra Republicana de Catalunya, ex-president del Parlament de Catalunya i ex-conseller en cap de la Generalitat durant els primers mesos de la guerra i la revolució. Casanovas se n'hagué d'anar de Catalunya acusat d'estar implicat en el complot Revertés d'octubre de 1936, complot no aclarit mai. Tornà per a la sessió del Parlament d'agost de 1937 i després se n'anà a l'exili. N'hem vist sis de diferents, entre Nadal de 1938 i 26 de juliol de 1939.⁴

Tornant a la premsa d'exili provocada per la victòria franquista, hem de destacar la feta pel PSUC. En aquest sentit direm que hem comptabilitzat fins a sis títols editats durant 1939: *Bulletin Intérieur* (Montpeller, uns quants números), *Catalunya* (París, imprès, 5 números), *Reconquesta* (Montpeller, imprès, 8 números), *La Solidarité - Édition Catalane* (Montpeller, 2? números), *Visca Catalunya* (Montpeller, imprès, 1 número-encaix dins el diari *Le Midi*), el *Treball* esmentat (Montpeller, imprès, 7? números) i el *Butlletí Interior* (Montpeller?, còpies fetes a màquina, 14? números) de la UGT, aleshores dependent d'aquest partit. Segons un document confidencial del PSUC, durant els seus sis primers mesos d'exili va editar publicacions amb un tiratge de 95.500 exemplars.⁵

El PSUC, però, no fou l'únic de fer premsa. A més tenim: *Bulletin d'Informations Franco-Catalanes* (París, 1939, 2 números amb multicopista) del grup de Joan Casanovas; *Butlletí d'Estat Català* (Montalban, 1939-1940, 46 números en còpies de màquina) d'una fracció dissident; *Directriu* (Montpeller, però amb peu d'impremta a Mérida de Yucatán, 1939, 1 número amb multicopista) de la FNEC; *Ferms!* (Montpeller, 1939, 3 números amb multicopista) de Nosaltres Sols!; *FNEC* (camp de concentració d'Agde, 1939, manuscrit?); *L'Ilot de l'Art* (camp de concentració de Sant Cebrià,

3. N'hi ha una col·lecció sencera a la biblioteca de Montserrat. Signatures de Joan B. Roca i Caball (secretari del Comitè), Víctor Montserrat (mossèn Josep Tarragó) i Eugeni C. Masca-renyes.

4. Exemplars al Centre d'Història Contemporània de la Generalitat.

5. Segons el que diu Geneviève DREYFUS-ARMAND a la seva comunicació *La presse catalane en France de 1939 à 1976* per al Congrés Internacional sobre l'Exili als Països Catalans, organitzat pel Centre d'Estudis Històrics Internacionals, Barcelona, 1989. Comunicació molt fluïxa i plena d'errors i de mancances.

NUMERO EXTRAORDINARI

treball

òrgan d'orientació política del P.S.U.C.
(sec. catal. IIIe inter.)

19 de juliol

VISCA LA UNIO NACIONAL DE TOTS ELS
CATALANS I ESPANYOLS !

Fem del 1942, l'any de la victòria
per la lluita armada

■

VISCA CATALUNYA !
VISCA LA REPUBLICA !
VISCA LA U.R.S.S. !
MORI HITLER !

1939, 2 números manuscrits); *El Poble Català* (París, 1939-1940, 17 números impresos, l'últim dels quals fou prohibit i ja no sortí), setmanari editat per la Generalitat; *Redreçament* (Montpeller, però amb peu d'impremta a Buenos Aires, 1939, 1 número amb multicopista) de la FNEC; una nova època de la *Revista de Catalunya* (París, 1939-1940, 6 números impresos: del 94 al 99, el darrer dels quals va restar a la impremta i va desaparèixer a mans de la Gestapo) de la Fundació Ramon Llull de la Generalitat; i, a Anglaterra, *Gasetta Catalana* (Londres, 1939, 7 números amb multicopista) de Josep M. Batista i Roca. Per al 1940: *Catalunya Exiliada* (Montpeller, 2 números en còpies de màquina) de joves d'ERC; *Independència* (Orleans, 1 número manuscrit) d'Estat Català oficial; i, a part els clandestins, *Quaders Catalans* i *Les Cahiers d'Oc* —d'aquest últim no sabem si era una publicació o el subtítol de l'altra— editats per la Fundació R. Llull de la Generalitat en una zona no ocupada pels nazis i que és molt probable que no es distribuïssin. A tot plegat de segur que caldria afegir-hi més butlletins manuscrits fets als camps de concentració francesos.

Paral·lelament, a l'interior de Catalunya, amb prohibició de *tot* el que fos en català, la premsa clandestina hi va reaparèixer, i diem «reaparèixer» perquè ja havia estat una realitat durant els anys 1937-1938, després dels Fets de Maig.⁶ Els primers butlletins eren manuscrits i passaven de

6. Ara com ara, tinc fitxa de setze publicacions: *Alerta!* (a la Casa de l'Ardiaca hi havia el número 4 de 1937, que s'ha perdut), *Anarquía-FAI* (1937, un mínim de 5 números), *La Batalla. Órgano Central del POUM* (1937, 22 números), *Boletín de Información sobre el Proceso Político contra el POUM* (1937-1938, 8 números), *Boletín de Información del Comité Regional del País Valenciano del POUM* (1937-1938, 9 números), *Boletín Interior de Discusión del II Congreso del POUM* (1938, 1 número), *Boletín del Militante. FAI. Comité Peninsular* (1937, 14 números), *Boletín de la Sección Bolchevique-Leninista* (1937, 2 números), *Combat. Órgano de la Federació Catalana de la Joventut Comunista Ibèrica del POUM* (1938; no és segur que arribés a sortir, i sí el següent), *Endavant. Butlletí interior de la Joventut Comunista Ibèrica. Comitè Local de Barcelona* (1938, 1 número), *Los Hijos del Pueblo* (anarquista), *Juventud Obrera. Órgano de la Juventud Comunista Ibèrica* (1937-1938, 24 números), *Liberación. ¡Por la libertad de los presos revolucionarios!* (1937, 1 número), *Libertad* (anarquista) (1937-1938, 11 números), *3 de Mayo. Órgano del POUM en la cárcel Modelo* (1937) i *La Voz Leninista. Órgano de la Sección Bolchevique-Leninista de España (por la IV Internacional)* (1937-1938, 3 números). Un cas a part fou el *Butlletí d'Informació del Partit* (1937, 3 números), publicat per Unió Democràtica de Catalunya, partit democratacristià fidel a la legalitat republicana representada per la Generalitat però objecte de problemes i de persecució. Per a aquesta premsa, vegeu Joan CREXELL, *Premsa catalana clandestina i d'exili (1917-1938)*, Barcelona, El Llamp, 1987, i Maria CAMPILLO - Esther CENTELLES, *La premsa a Barcelona 1936/1939*, Barcelona, Centre d'Estudis d'Història Contemporània, 1979, les quals no fan esment, quan cal, que es tracta de premsa clandestina. Fins i tot els periòdics d'humor es van fer ressò de l'existència de premsa clandestina: *L'Esquella de la Torratxa* es va inventar (1937) a les seves pàgines *La Pròpia. Diari clandestí del PROU!* i, després, *PROU!* i *El Pica*. La premsa de l'època també en va parlar: vegeu, per exemple *Treball* (PSUC), dels dies 31 de juliol i 12, 21 i 25 d'agost de 1937. En canvi, no he vist cap referència a premsa clandestina feixista dels grups que actuaven a Catalunya al servei del govern franquista de Burgos.

Catalunya

Portantveu de l'Aliança Nacional de Catalunya

EDITORIAL

La sort de Catalunya va lligada amb la sort d'Espanya

La lluita sagrada dels pobles hispànics contra Franco i Falange és la lluita per l'alliberament de Catalunya. En la sort que segueixi Espanya i l va lligada a sort de Catalunya.

Catalunya no pot desentendre's — com alguns pretenen — d'aquesta lluita a mort contra els saquejadors i botxins de tots els pobles hispànics. Catalunya vol reconquerir les seves llibertats i vol anar en avant. I aquesta acció de lluita no pot ésser desviada, ni deu ésser desfigurada per res ni en nom de res. Els catalans hem de lluitar colze a colze amb els germans d'Espanya.

Avui Catalunya, com els demés pobles hispànics sofreix l'opressió franco-falangista, per tant, no es pot tractar ni argumentar que els catalans patim l'opressió « castellana » o « espanyola », com alguns « separatistes » o « ultra-nacionalistes » voldrien fer veure. Avui, qui oprimeix a Catalunya, és el règim nazi-falangista de Franco, en el que també hi figuren alguns « il·lustres » Catalans que actuen de testaferrós a Catalunya i fora d'ella, seguint les ordres dels seus amos. Avui qui oprimeix a Catalunya, són els agents del feixisme hitlerià a Espanya.

I a ningú pot enganyar ja, el veritable caràcter nazi-feixista d'aquesta opressió tan si el que retransmet les ordres és un castellà, un andalús, un murcià, un gallès o un català i encara que aquestes ordres vinguin de Madrid, El Ferrol, San Sebastià, Sevilla o de qualsevol lloc de

Catalunya. Per això, avui, el deure dels catalans honrats i entre aquests, els separatistes conseqüents, és el de desmascarar i esclafar a tots els divisionistes agents de l'enemic. I aquesta tasca consisteix en organitzar, desenvolupar i endurir en el propi combat l'ALIANÇA NACIONAL CATALANA COMBATENT expressió efectiva a Catalunya i part integrant de la Unió Nacional de tots els Espanyols per l'enderrocament de Franco i Falange

per tal d'assegurar, de que els pobles hispànics puguin expressar lliurement la seva voluntat per la instauració de un règim que garanteixi la pau, el progrés, la llibertat i la prosperitat per a tots.

Avui, per els catalans, la lluita més patriòtica i més progressiva és la d'anar estretament units amb els demés pobles hispànics per l'enderrocament d'en Franco i Falange.

En nom de res, els catalans podem acceptar allò que va en contra dels interessos del nostre poble, encara que vagi disfressat del que es vulgui. Són uns falços nacionalistes aquells que, especulant amb els sentiments nacionals catalans es a dir, amb les nostres aspiracions del nostre poble, és la lluita contra els autèntics oprressors hitlerians. Mentre hi hagi en Franco i Falange en el poder, no hi haurà llibertat per a Catalunya.

No pot ésser un bon català ni fidel a la seva sang i a la seva terra, ni fidel a les seves idees — si aquestes són pa-

mà en mà: *Superació*, de Vilanova i la Geltrú (1939, 3 números);⁷ *Vetlla*, de Barcelona (1939-1940, 2 números);⁸ i ja amb multicopista: *L'Espurna*, també de Barcelona (1940, número únic);⁹ *Fulls d'Ordre*, de «Creus de Sans», és a dir, UDC, de Barcelona (1940-1941, alguns números);¹⁰ i el que acabà essent un diari clandestí: *L'Hora de Catalunya*, de Barcelona (1940-1943, 364 números pel cap baix en tres etapes).¹¹

Quant a la premsa legal, per dir-ho així, en coneixem dos casos: *Fulla Parroquial* de Valls, del diumenge 19 de febrer de 1939, prohibida tot seguit,¹² i el *Calendari dels Pagesos 1940*, de Barcelona, de setembre de 1939, el qual també fou prohibit havent aconseguit, però, de fer-ne dues edicions.¹³ Res més.

Finalment, a les Amèriques cal tenir en compte que hi havia un conjunt de publicacions catalanes que feia temps que sortien: a Buenos Aires: *Ressorgiment* (1916) i els butlletins *Mutualismo* (193...) i *Virolai* (1934); i a Santiago de Xile: *Germanor* (1912) i el *Noticiari Català* (1936). O sigui que, a part les noves publicaciones, hi va haver una revitalització de les que ja hi havia.

El pas en vaixell cap a les Amèriques es va fer des de França, en especial després de l'esclat de la Segona Guerra Mundial, el setembre de 1939. Els països de destinació més importants foren Mèxic, gràcies a l'actitud favo-

7. Vegeu el meu article a *Canigó*, Barcelona, núm. 509 [510], 16.12.1977.

8. Vegeu el meu article a *Canigó*, Barcelona, núm. 576, 21.10.1978, i el llibre d'Albert VILADOT, *Nacionalisme i premsa clandestina 1939-1951*, Barcelona, Curial, 1987, p. 159-162.

9. Aquest número únic, fet per gent del POUM, tractava —amb documents oficials— del consell de guerra i de l'afusellament del president Companys per l'octubre de 1940. Se'n van introduir exemplars a la Model, de manera que els presos polítics dels diferents grups van conèixer la notícia de l'assassinat, mentre que la premsa de l'època no en va dir ni un borrall. No se'n conserva cap exemplar. En parla Ramon FERNÁNDEZ I JURADO, *Memòries d'un militant obrer (1930-1942)*, Barcelona, Hacer, 1987, p. 324-327. D'altra banda, el 1948, el Moviment Socialista de Catalunya, on hi havia gent provinent del POUM, edità clandestinament l'opuscle *L'assassinat de Lluís Companys. 15 octubre 1940*, Catalunya, Edicions Front de la Llibertat, octubre 1948, que contenia l'«Auto de Procesamiento» i la «Sentencia»: es tractava d'una nova edició de *L'Espurna*? Sobre aquesta publicació, tinc els meus dubtes que es titulés així; potser el nom era *FORCA*, d'un suposat Front Obrer Revolucionari Català Antifeixista, nom inventat per gent del POUM; o es tracta de dues publicacions diferents?

10. A la Biblioteca de Catalunya hi ha el número 2, de 1941, fet amb multicopista. Sabem que Montserrat Martí en posseeix uns quants exemplars en còpies de màquina, tot i que al final de cada número es deia que, un cop llegit, calia destruir-lo.

11. Vegeu el meu article a *Canigó*, Barcelona, núm. 501, 14.5.1977; el llibre d'Albert Viladot citat a la nota 8; i més precisions a l'article «Lluís Esteve i Taulina», *Avui*, 13.7.1991.

12. Josep BENET, *Catalunya sota el règim franquista*, Barcelona, Blume, 1978, p. 428.

13. En parlo a l'article citat a la nota 7. Posteriorment en vaig comprar la segona edició: la primera és impresa en paper ja estampat amb tiquets de racionament en català. Al Centre d'Història Contemporània de la Generalitat hi ha documents oficials que criden a la recollida de qualsevol exemplar.

nable envers els republicans espanyols del seu president, el general Lázaro Cárdenas, i a bastant distància Argentina i Xile, desplaçant així la Cuba de sempre.

Com que no van trobar traves a la llibertat d'expressió i d'impremta en aquests països, amb el temps —de primer calia resoldre la qüestió de la subsistència— van començar a aparèixer-hi les primeres publicacions. De 1939-1940 tenim a Mèxic: *Lligam* (1939?), de la UGT del PSUC; *Revista dels Catalans d'Amèrica* (1939-1940), 5 números impresos; *Butlletí d'Informació Interior* (1940), 2 números amb multicopista, del PSUC; *Informacions de Catalunya* (1940), 3 números impresos; *Juliol* (1940), 1? número amb multicopista, de les JSU del PSUC; i *Butlletí de la Comissió Catalana del PCM* (1940), 1? número amb multicopista, del PSUC. A Cuba, el Catalunya Grup Nacionalista Radical de Santiago (1907) va editar el *Butlletí d'Informació Catalana* (1939-1946), 54 números, de primer amb multicopista i després impresos. Als EUA trobem *Català*. *Butlletí de Nova York* (1940), 1? número amb multicopista. I a Xile, *Retorn*, a Santiago (1940-1946), 40 números impresos, del PSUC. Com hem pogut comprovar, el gruix de la premsa d'exili de l'època es va fer a França. Aviat la situació canvià.

Prensa clandestina a França: 1940-1944

Pel maig de 1940, el govern francès va prohibir totes les activitats de tots els grups estrangers, en uns moments en què l'Alemanya hitleriana ocupava Holanda i Bèlgica... i aviat la mateixa França. El país fou dividit en tres zones: la prohibida, propera a Alsàcia-Lorena, annexionades; l'ocupada, governada directament pels nazis, que incloïa París; i la no ocupada o «lliure», sota la jurisdicció del govern col·laboracionista de Vichy del mariscal Pétain. D'altra banda, cal considerar les bones relacions entre Franco i els nazis, amb la Falange Exterior actuant tranquil·lament per tot França. Amb això volem dir que l'actuació dels exiliats de l'Estat espanyol que no pogueren o no volgueren fugir era doblement perillosa. L'exemple més clar de tot plegat fou el president Lluís Companys, detingut el mateix 1940 a Bretanya per la policia militar alemanya i un policia espanyol. Companys fou lliurat a Franco i afusellat a Montjuïc el dia 15 d'octubre.

A les zones ocupada i no ocupada apareix la premsa clandestina catalana. Un cas a part és la feta per gent de la Catalunya Nord.¹⁴ Hi hem trobat fins a onze capçaleres. Hem de recordar sobre aquesta qüestió que al *Catalogue...* de la Biblioteca Nacional de París esmentat més amunt

14. Vegeu el *Catalogue...* citat a la nota 1; no s'hi féu res en català.

només se'n recollien dues. D'altra banda, com dèiem al començament i en parlar de la premsa exiliada dels anys 1939-1940 a França, fou el PSUC qui n'edità més com a tal o amb plataformes «unitàries» controlades per ell. Per desgràcia, de tota aquesta premsa clandestina n'hem trobat poques dades i algun exemplar escadusser. En concret foren: *Butlletí d'Informació Radiada*, *Carnet del Partit*, *Sabotatge*, *Combat*, *Treball Extraordinari*, *Treball*, *Catalunya*, *El Poble Català*, *La Humanitat*, *Noticiari* i *La Senyera*.

— *Butlletí d'Informació Radiada*. París, començat a aparèixer el 1940. L'editor fou el dirigent del PSUC Josep Miret i el seu grup, copats a la capital francesa durant l'ocupació nazi. S'ha escrit d'aquesta publicació que sortia cada setmana i que «el seu contingut, escrupolosament seleccionat, extret de les diverses emissions estrangeres, d'Espanya i sobretot de Moscou, procurà, en efecte, un material molt necessari per a tothom en aquells moments. La seva justesa política i el buit que omplia el va fer demanar per a ésser traduït per diversos grups de les emigracions polítiques estrangeres». Més endavant, en connectar Miret amb la Resistència francesa i amb la poderosa xarxa clandestina del PCF, «va transformar el *Butlletí* en un recull de les notes internacionals més importants, comentades políticament. La premsa, en mans de Miret, és una arma múltiple que apunta a tots els fronts». ¹⁵ En aquesta segona etapa potser era escrita en francès. No n'hem localitzat cap exemplar.

— *Carnet del Partit*. París, començat a publicar el 1941? pel grup de Josep Miret un cop ja en contacte amb la Resistència francesa. «S'hi plantejaven els problemes orgànics i es dictaven insistentment les normes de clandestinitat, fent-ne la crítica a les infraccions d'aquesta». ¹⁶ No n'hem vist cap número.

— *Sabotatge*. París, començat també el 1941? pel grup Miret ja dins la Resistència francesa. La referència diu:

[...] apareix, contra l'enemic més pròxim, *Sabotatge*, transmissor de consells tècnics per a incrementar la lluita contra la producció de l'enemic, plantejant el deure de produir menys i pitjor i sabotejar cada dia més i millor. ¹⁷

15. *Quaderns de Comunisme* (PSUC), París, núm. 1, febrer 1946, p. 19. Aquest article fou publicat com a opuscle: *Un héros du PSUC. Josep Miret, Ministre de la Catalogne, membre du C. C. du PSUC, Mort pour la France*, París, 1946.

16. *Ibidem*.

17. *Ibidem*.

ORGAN CENTRAL DEL
PARTIT SOCIALISTA UNIFICAT DE CATALUNYA.

CATALANS :

HA ANUNCIAT L'NOBIA DE
LA RESURRECCIO DELS PO-
BLES HISPANICS. LLUITA A
MORT CONTRA ELS BOT-
XINS I SAQUEJADORS: FINS
LES PEDRES S'HAN D'AIKE-
CAR CONTRA FRANCO I FA-
LANGE !

MARÇ 1944. — ANY IX. — ÈPOCA II. — Número 8.

EDITORIAL

Entrem en els combats decisius

En tots els països d'Europa s'està lliurant una asfèrrida lluita contra els invasors i els seus agents. Des d'el sabotatge més insignificant, passant per la destrucció de maquinària i eines de tota mena, fàbriques, ponts i vehicles de transport, especialment locomotores i vies ferrades — fets volar a la dinamita — fins a l'eliminació física dels xulos nazis i els seus agents « kol-laboradors » en cada país, són les tasques empeses i portades a terme pels valents patriotes que freguren per foragitar l'invasor i reconquerir la independència i la llibertat del nostre poble.

Es evident que un dels factors que més han influït a aquest estat d'esperit i combativitat que es manifesta per tot arreu, són les glòries i contínues victòries de l'Exèrcit Roig, que guiat pel genial Cap, mariscal Stalin, va foragitant del sol soviètic als bandits hitlerians i llurs satèl·lits, a l'ensensa que destrueix la infernal màquina de guerra hitleriana, l'Acció dels Exèrcits Anglo-Americans i especialment la seva potent i heroica aviació que martelleja constantment els centres vitals i de producció d'Alemanya i els països ocupats, també és un dels factors més influents.

Es cert que les operacions de les Nacions Unides obren camí, possibilitats de lluita, així com perspectives per a tots els pobles, pels acords bàsics establerts, però tampoc és menys cert, que cada país s'ha de guanyar la seva llibertat i independència. I això és el que han après i venen practicant els valents patriotes iugoslaus, grecs, grecs, francesos, etc. en la seva lluita diària, adoptant una forma de combat adequat a la situació actual. Però és que estem a la vella de combats decisius, de molta més envergadura i per tant, variarà la forma.

Per això és necessari que nosaltres catalans i espanyols, agafem una bona experiència i aprofitem aquesta ocasió que ens brinda la situació internacional, per intensificar la lluita contra els botxins i saquejadors del nostre poble, Franco i la seva Falange. Sense esperar ni un minut més, per incrementar la lluita de casa nostra per enderrocar a Franco i Falange i formar un Govern de Unió Nacional en el qual Catalunya hi estari de sudament representada. I per això, cal la lluita activa sense treva i en la que hi deuen participar tots els patriotes. Tots

els catalans tenent un lloc en el combat.

Els pagesos deuen negar-se a lluirar les seves collites als locals de Hitler, i si posar-les a disposició del poble, així mateix, deuen defensar-les amb la falç ben esmolada i el puny. Els obrers sabotaran la producció destinada a la màquina de guerra hitleriana, malament etnes, màquines i declarant vagues per el millorament del salari i el nivell de vida.

Els intel·lectuals posaran el seu saber al servei del poble. Els guerrillers dinamitaran ponts, trens, vies ferrades, fàbriques, tallers, dipòsits d'intendència, d'armes i municions que siguin de reforç militar per a Franco o d'ajut a Hitler, així com també procediran a l'eliminació de tots els asfàltingues nris «col·laborants».

Aquestes són les tasques immediates dels patriotes catalans, mentre anem cap els combats decisius en els que resonarà el crit de: ¡ A les armes, Catalans !

Però, per això també, és necessari que l'Aliança Nacional de Catalunya sigui una realitat per tot arreu. Que no hi hagi ni un recó de la nostra terra en que no existeixi un Comitè d'Aliança capaç de posar-se a cap de les lluites presents i futures.

No oblidem que entrem en els combats decisius pel futur del nostre poble.

DOS ACTES IMPORTANTS EN TERRES DE FRANÇA

Els nostres germans que es troben exiliats en terres de França, acaben de celebrar dos actes de gran transcendència del present i futur del nostre poble, es tracta de la reunió del Comitè Directiu de l'Aliança Nacional de Catalunya a França i en la qual s'han pres importants acords en mitjà de un ambient de màxima comprensió, cordialitat i entusiasme per la lluita sagrada contra Franco i Falange. En aquesta reunió hi participaven els partits i organitzacions de Catalunya següents: Esquerra Republicana, Partit Socialista Unificat, Partit Federal, Unió de Rabassaires, C. N. T., U. G. T., i la Unió de Forces Armades de Catalunya.

Per altra part, la Unió Nacional dels espanyols ha celebrat el seu Plé, en el que hi han assistit les representacions de tots els partits i organitzacions d'Espanya, en aquell país, així com una representació catòlica i una dels heroics i abnegats patriotes guerrillers.

Catalunya hi ha estat present amb un delegat de l'Aliança Nacional i quina intervenció ha meregut una viva i entusiasta aplaudiments.

Escrit, doncs, en francès? No localitzat.

De tota aquesta activitat periodística del grup Miret en tenim una altra referència. El 1952, l'escriptor afí al PSUC Lluís Capdevila parlà dels butlletins amb multicopista «que fèiem un grup d'il·luminats durant l'ocupació alemanya».¹⁸ Es referia, segurament, als tres de què acabem de tractar.

— *Combat*. París?, 1943. Es titula *Butlletí del PSUC en zona ocupada*. N'hem vist el número 1, amb multicopista, datat del mes de novembre. Fet per un altre grup comunista perquè Josep Miret i els seus companys foren detinguts el 30 de novembre de 1942 i deportats: Miret fou assassinat el 1944 al camp d'extermini d'Auschwitz (a la GEC diu que a Mauthausen). A la presentació es diu: «*Combat* saluda fraternalment a *Reconquista de España*, a *Vida Nuestra* i a tots els periòdics il·legals que lluiten per la unitat del poble espanyol», sense fer esment, per tant, de *Catalunya*, de ben segur per les dificultats en les comunicacions entre els diversos grups de comunistes. Aquest número, l'únic vist, conté extractes «del document històric del nostre Comitè Central que ha publicat *Treball*, òrgan central del PSUC, cridant a l'Aliança Nacional de Catalunya», editora de *Catalunya*.

— *Treball* - número extraordinari. Òrgan d'orientació política del PSUC (sec. catal. III inter.). Sense lloc d'edició. Imprès, és un dels dos títols catalans citats pel *Catalogue...* de la nota 1. Conté una «Crida a la lluita», alguns articles sobre el significat de la Segona Guerra Mundial i un escrit breu, «En el sisè aniversari del 19 de juliol». Sortí, per tant, el 1942.

— *Treball*. Òrgan central del PSUC. França, de 1942 a 1944. Imprès. Uns 8 números. Amèlia Gavilán, estudiosa del periòdic, ha escrit:

[...] el dirigent del PSUC que fou Ferran Rius, home molt vinculat personalment a Joaquim Puig Pidemunt —director del *Treball* clandestí de Barcelona dels anys 1946 i 1947—, assegura que a França es fa *Treball* des del 1942 al 1944. [...] Són números que no s'envien a l'interior i que es queden a França per a l'emigració. Joaquim Puig Pidemunt era l'encarregat de realitzar *Treball* a l'exili a França. Era un *Treball* editat a impremta i hi ha vegades que es feia a les barriades de París i també l'havien fet a Carcassona, a Tolosa; era bastant canviant.¹⁹

18. *Vincle*, París, núm. 4, maig 1952, p. 5, tot parlant del fet que aquesta publicació era feta amb multicopista, la qual cosa «em recorda...».

19. Amèlia GAVILÁN, *Història de Treball* (obra inèdita), al Centre d'Història Contemporània de Catalunya de la Generalitat. D'altra banda, a *Treball*, Barcelona, però fet a França, núm. 300, agost-setembre 1968, p. 1, es diu «que, en tant que portaveu del Comitè Central del PSUC, la publicació clandestina de *Treball* es remunta al 1942». Finalment, cal afegir-hi que Joaquim Puig Pidemunt, editor d'aquest *Treball* i del clandestí fet a Barcelona durant 1946-1947, morí afu-sellat el 1949 com a director de la publicació.

COMBAT

4 de novembre de 1936

Es per a nosaltres un motiu de satisfacció que ara COMBAT, per tots els militants i simpatitzants del P.S.U.C. en zones ocupades, puguem veure COMBAT butlletí del P.S.U.C. en zones ocupades en aquests moments tant transcendents en que es desenvolupa al món la lluita gigantesca que mai hagi conegut la història en defensa de l'independència dels pobles, de la seva llibertat i del seu honor, treguda per la bestia feixista.

COMBAT, neix sota la senyera de l'unió, el servei de la llibertat i independència de Catalunya, estretament unida amb els altres pobles d'Espanya, ja que la Reconquesta i lliberació de Catalunya sols podran aconseguir-se amb la Reconquesta d'Espanya.

COMBAT, saluda a tots els catalans que de prop o de lluny lluiten contra els botxins de la nostra Patria.

COMBAT, saluda a tots els lluitadors catalans i espanyols de les presons, camps de concentració i exilats que fan honor a l'esperit combatiu i rebel del nostre poble.

COMBAT, saluda als braves soldats aliats russos, anglesos, americans, xinos i a tots els guerrillers dels països invadits i a tots els homes que combaten per la pau, el progrés i la civilització.

COMBAT, saluda fraternament a la Comissió de Defensa de Catalunya i a tots els periodics i lligals que lluiten per la unitat del poble espanyol.

COMBAT, encoratja a tots els forjadors de l'unitat del poble català, qualsevol home, dona i jove sense partit, per la Reconquesta de Catalunya i Espanya.

Publiquem a continuació extractes del document històric del nostre C.C. que publicat l'Avantguarda, òrgan Central del P.S.U.C.E. a l'Aliança Nacional de C.

El P.S.U.C. crida a la Aliança Nacional de Catalunya

"milions i milions de patriotes valents i generosos formen en els rengles del Front Mundial contra el Feixisme; no pensem amb cap mena de resistència passiva generalitzada, les manifestacions, audiències, desfilades nacionals, l'extermini sistemàtic dels sicaris de la Gestapo, la col·laboració donada als avions d'Anglaterra, els sabotatges a l'indústria de guerra i als transports militars, l'heroisme de les guerrilles que van sorgint en cada país sotmes, l'odori de les execucions i invencibles guerrilles sovietiques, l'odi dels pobles esclavitzats contra els traïdors, els governs titelles de Hitler, els botxins nacionals i dels estrangers lliures que ni puguin haver en l'últim terç del segle, els Mussolini, Petain, els Quisling, el North, els Joo, els Hans, els Heim, els Antaneau i Franco. L'odi dels pobles esclavitzats, aquests dies, aquests dies, en cada país, on els seus homes que van a Catalunya ofegaren Hitler i els seus instruments i complices, formant en els rengles del Front Mundial contra el Feixisme i en la nostra guerra de banders de l'alliberament nacional, tots els homes nous i veterans

Aquesta sèrie du la menció «Època II» i l'any («VII», «VIII» i «IX», corresponents a 1942, 1943 i 1944) i comença amb el número 1 —d'octubre de 1942—, que no hem vist. Al CEHI de Barcelona hi ha els números 5 (octubre de 1943) i 8 (març de 1944). Ara bé, gràcies a les publicacions comunistes *Catalunya* de Mèxic i també *Lluita* de Tolosa, que van reproduir-ne algunes capçaleres, hem identificat els números corresponents a novembre de 1942, desembre de 1942, març de 1943, maig de 1943, juliol de 1943 i novembre-desembre de 1943.

Amb l'alliberament de França el 1944, el PSUC va treure com a portaveu el periòdic *Lluita* (Tolosa i després París, 270 números entre el 20 de gener de 1945 i el 24 d'agost de 1950, data que fou prohibit pel govern francès). La capçalera de *Treball* fou usada per l'organització de Catalunya: després d'un intent fracassat el 1944, el número 1 d'aquest *Treball* clandestí de l'interior sortia imprès amb data d'abril de 1945.²⁰ O sigui que, almenys pel que fa als nostres coneixements, el PSUC va estar a l'exili uns quants mesos sense cap òrgan central: entre el *Treball* de març de 1944 i el primer número de *Lluita* aparegut a Tolosa de Llenguadoc el gener de 1945. L'única explicació que hi trobem és que durant aquest lapse sortia *Catalunya*, òrgan de l'Aliança Nacional de Catalunya, de primer clandestí i després legal, com veurem tot seguit.

— *Catalunya. Portantveu de l'Aliança Nacional de Catalunya*. És molt probable que s'imprimís a Perpinyà. Quatre números entre el 1943 i el 1944: el 3 fou confiscat pels nazis en descobrir la impremta. L'únic vist és el 4, de març de 1944, mal paginat: és justament el número citat pel *Catalogue...* de la nota 1. L'Aliança Nacional de Catalunya —de vegades Aliança Catalana— fou creada a França el 1942, d'una manera paral·lela a la Unión Nacional Española, on l'ANC tenia un representant. Aquestes plataformes «unitàries» eren impulsades pel PSUC —i UNE pel PCE— amb la presència de militants d'uns altres partits a títol individual. Ara bé, precisament en aquest número 4 es parla d'una reunió del Consell Executiu de l'Aliança amb l'assistència de «representants» [*sic!*] d'ERC, del Partit Federal, de la Unió de Rabassaires i de la CNT, a part el PSUC i la UGT, evidentment. En el programa d'aquesta ANC es parla d'eleccions generals a l'Estat espanyol, però no pas de reconèixer-hi la legalitat republicana, la qual cosa implicaria el reconeixement de l'Estatut de 1932 per a Catalunya. Amb l'alliberament de l'Alta Garona (capital, Tolosa de Llenguadoc), *Catalunya* sortí legalment començant amb el número 5, ara portaveu de l'Aliança

20. Vegeu la investigació citada a la nota 19, on es fa esment d'uns altres intents anteriors: a la Model el 1942 o el 1943 i novament a la presó el 1945, a part que l'autora recull rumors d'unes possibles edicions de *Treball* fetes durant la Segona Guerra Mundial a les Amèriques i a Andorra.

Catalana —després, un altre cop ANC— amb la participació de gent d'Acció Catalana Republicana, ERC, PSUC, CNT, UGT, IR, Unió de Rabassaires i Forces Armades de Catalunya. El mateix mes de setembre sortia, també a Tolosa, un altre *Catalunya. Portantveu d'Aliança Catalana (UNE). Suplement setmanal del Departament de l'Haute Garonne*, que durà poc. També pel setembre sortia a París un tercer *Catalunya. Òrgan de l'Aliança Nacional de Catalunya a París i la Zona Nord de França*. En aquest darrer *Catalunya*, l'ANC era formada per representants autèntics dels diversos partits catalans, amb la particularitat que el PSUC hi era en minoria: és per això que al seu programa es parlava de la legalitat republicana i de l'Estatut d'Autonomia de 1932. Els representants d'ERC, ACR, UDC i Estat Català van portar aquesta ANC per uns altres camins, de manera que el número 9 d'aquest *Catalunya* fou sostret a la venda ja que la gent del PSUC assaltà la impremta. La fi d'aquesta ANC significà el començament de la fi de les altres ANC (central i departamental de Tolosa).

El 1945, el *Catalunya* de l'ANC central canvià el nom pel de *Catalonia* fins que pel juliol plegà. Paral·lelament, aquell 1945 va sortir un quart *Catalunya* a Orà (Algèria), *Portantveu de l'ANC a l'Àfrica del Nord*, segurament de poca durada.

— *El Poble Català. Portantveu de l'O[rganisme] P[rovisional] d'ERC (França)*. Imprès, probablement a Tolosa. Són 4 números, que no hem localitzat, fets per la mateixa gent, militant d'ERC, que havien llançat un número de *La Humanitat*, clandestinament també: vegeu més avall.

Igual que en el cas de *Catalunya*, l'alliberament de la regió de Tolosa, amb l'ajut de guerrillers catalans i espanyols, va permetre l'edició lliure d'*El Poble Català* en una segona època: números del 5 (23 de setembre de 1944) al 19 (10 de novembre de 1945), impresos. Els subtítols foren: *Diari que fou en la clandestinitat Portantveu de l'O[rganisme] P[rovisional] d'ERC (França)*, després *Butlletí d'informació d'ERC* i, encara, *Butlletí d'informació aparegut en la clandestinitat, al servei d'ERC*, i, els dos últims, *Al servei de l'ideari d'ERC. Butlletí d'informació ja aparegut en la clandestinitat*.

— *La Humanitat*. Número únic, imprès, aparegut el maig de 1944 i editat per gent d'ERC favorable a l'Aliança Nacional de Catalunya que després publicà *El Poble Català*. L'aparició d'aquest número, del qual no sabem el subtítol —potser deia *Portantveu d'ERC*—, devia provocar les ires dels dirigents d'Esquerra que estaven a Montpeller, per la qual cosa van plegar i van llançar *El Poble Català. La Humanitat* oficial, subtitulada *Portantveu d'Esquerra Republicana de Catalunya. Fundador Lluís Companys*, va començar a sortir tot just alliberada la zona de Montpeller: de l'1 (6 d'octubre de 1944) al 133 (març de 1953). Des de bon començament hi trobem desautoritzacions a «tots els organismes i persones que actuen emprant el

nom del nostre Partit si no vénen autoritzats pel Consell Directiu d'ERC», amb una referència evident a l'ANC central i de Tolosa i als editors d'*El Poble Català*.

— *Noticiari*. França, 1941. No n'hem vist cap, però la referència que en tenim apunta que és la continuació del *Butlletí d'Estat Català* (1939-1940), feta per la fracció dissident que cofundà més endavant el Front Nacional de Catalunya.

— *La Senyera. Butlletí català d'informació*. França, 1941. Dos números en còpies de màquina —febrer i abril—, en el segon dels quals s'afegeix al títol *En un lloc de França*. Butlletí favorable a Joan Casanovas en uns moments en què havia deixat de ser «la gran esperança» dels independentistes perquè ja s'havia creat el Front Nacional de Catalunya amb gent de Nosaltes Sols!, Estat Català, FNEC, Partit Nacionalista Català, etc.

Cloenda

Com hem vist, amb l'alliberament progressiu de França, les forces republicanes catalanes van sortir a la legalitat publicant els seus butlletins i, en el cas de l'Aliança Nacional de Catalunya de PSUC, denunciant la maniobra.

De 1940 a 1944, l'única premsa catalana lliure fou la feta a les Amèriques, ja que a França i a Catalunya s'havia de fer en la clandestinitat. Per això a l'altra banda de l'Atlàntic hi va haver una florida de títols, amb un màxim de 21 noves capçaleres per al 1944, any que, pel que hem dit més amunt, França començà a prendre'n el relleu amb 17 títols nous. L'any següent el relleu és un fet: 34 de noves a França per 12 només a les Amèriques, fet que continuà el 1946, amb 27 contra 8. A partir d'aleshores, tot i que la diferència no és tan espectacular, França ja fou per sempre més —fins al 1976— el país on s'editaren més publicacions de l'exili. La proximitat geogràfica amb Catalunya hi tingué molt a veure.

La gran esperança viscuda a l'exili i a l'interior els anys 1944-1947 que la dictadura cauria per una intervenció aliada o per eleccions lliures forçades per l'ONU es va frustrar. Durant aquests quatre anys, també a l'interior la premsa clandestina es va multiplicar, però no va arribar ni de bon tros a les xifres de la Diàspora. I, parlant de Catalunya, direm que, malgrat algunes «escletxes» que permeteren l'aparició de certa premsa en català —diaris o publicacions polítiques i socials, mai— i l'increment de la presència del

Objecte d'aquest Butlletí

Aquest Butlletí s'inspira en Catalunya. Tot allò que l'afecta ens afecta. Avui, la seva imatge dolorosa fa l'angoixa dels catalans de dins del territori i dels que són escampats pel món. També anima els seus esforços, però, i això és l'important. Car Catalunya s'aixecarà per la fe que els catalans tinguin en ella i per l'energia desplegada en el seu ressorgiment. Hem vist massa vegades al llarg de la seva història que les adversitats no l'abaten i que les repressions, per violentes que siguin, no arruïnen el seu esperit.

Aquests esforços per treure Catalunya del seu estat actual i restituir-la a la vida, han d'ésser l'obra de tots. Només amb aquest ajuntament de voluntats podem salvar-nos a l'interior i fer front, en el possible, als perills de l'exterior.

Malhauradament una mena de confusió ve plantant entre els catalans des dels dies dolorosos de la guerra. Aquesta confusió ha vingut creixent encara amb la brutal separació dels catalans del territori i dels de l'exili. Amb la premsa encadenada, la paraula censurada, la correspondència intervinguda i les fronteres erigides de recels i d'inconvenients, no hi ha hagut, és cert, les facilitats necessàries per a que la claredat fes camí i el coneixement dels esforços per a aixecar Catalunya de les runes del seu drama s'estengués.

Aquest Butlletí s'emprèn aquesta tasca. El grup de persones que el redacten no s'inspira en cap doctrina de partit. Els partits han caigut tots a Catalunya desfets pels vents de la tragèdia. El nostre llenguatge serà, doncs, el del sentit comú, el del desinterès i el que batega en el fons de l'ànima catalana estripada per tantes dissorts des del mes de juliol del 1936. L'únic llenguatge, en fi, que no ha estat ni escoltat ni acollit en els moments de la follia bèl·lica ni en els de la cruel repressió que ha vingut després. Aquest llenguatge que és el dels que sofreixen i el dels que creuen que un demà de Catalunya no pot tornar a ésser confiat a uns quadres que no han estat dignes del crèdit que se'ls hi feu en la conducció dels destins del nostre poble.

Política catalana

Creiem de gran utilitat per a l'orientació de l'opinió catalana, l'exposició de les posicions polítiques sortides de Catalunya, el seu procés durant els mesos d'exili i el seu estat actual. És aquest un aspecte que cal no ignorar per a millor comprendre les causes del nostre desastre i deduir el remei per a l'esdevenidor:

Amb l'èxode dels catalans a través de la frontera francesa, sortiren també els quadres dels partits governants i les institucions autonòmiques. Aquestes tractaren de perpetuar-se a França apoiades en els mateixos nuclis polítics que les nodrien durant la guerra. Els mateixos homes que deixaven Catalunya exhaurida i abandonada a l'arbitri d'una repressió que s'anunciava despietada, entenien viure a l'estranger en una ficció de poder integrat per les mateixes clienteles polítiques que les agitacions de la guerra havia mantingut a Catalunya.

S'aixecaren veus anunciant que els partits havien mort i que la veritable fesomia de Catalunya no estava de cap manera representada en aquella ficció de poder per tal com aquest representava les forces que havien ma-

nostre idioma a les revistes, la clandestinitat hi continuà. Caldrà esperar els anys 1976-1977 perquè, un cop mort el dictador, aquella llarga, llarguíssima clandestinitat s'acabi. Podem afegir sobre aquesta qüestió que la història de la premsa clandestina de Catalunya durant 1939-1976 encara està per fer.²¹ Amb aquesta comunicació hem cobert la premsa catalana clandestina apareguda a França durant l'ocupació nazi. Feina feta.

21. Sobre aquesta etapa, vegeu el llibre d'Albert Viladot citat a la nota 8. Pel que fa als anys setanta, la meua primera aproximació *Prensa catalana clandestina (1970-1977)*, Barcelona, Crit, fons El Llamp, 1977. I també la sèrie «Prop de quaranta anys de premsa no autoritzada» al diari *Avui*, entre el 9 de febrer i el 10 de maig de 1977.